

Dominants i dominats culturals: quin espai d'expressió per les cultures minoritàries a Andorra?

Alan WARD i KOECK

El nostre país és conegut per ser un estat que, ja a partir de la Guerra Civil espanyola i la Segona Guerra Mundial, ha estat el punt d'arribada de fluxos migratoris conseqüents. Tot i que la nacionalitat no és, de cap manera, equivalent al context cultural d'una persona, el fet que la població actual provingui d'un gran nombre de països diferents es pot veure com a indicatiu, si més no. A més de les vint nacionalitats majoritàries en termes numèrics (Departament d'Estadística, 2019, entre les quals en trobem dues de l'Àsia, una del nord d'Àfrica i diverses de l'Amèrica Llatina, és especialment interessant notar l'existència del *calaix de sastre* estadístic format per «Altres nacionalitats» i que l'any 2019 sumava 3.667 persones de la població total de 77.543. Gairebé el 5% de la nostra població està constituïda, doncs, per petits grups poblacionals amb orígens molt diversos. Es planteja, d'aquesta manera, quin pot ser el paper de les persones que pertanyen a aquestes cultures estadísticament minoritàries dins la nostra societat, així com el reconeixement que poden rebre per part de les administracions i per altres estaments de la societat.

Cultures dominants i cultures minoritàries

La confluència de diverses cultures en una mateixa societat es presta als intercanvis, com no podria ser altrament. Quan els diferents nuclis culturals corresponen a poblacions numèricament semblants, hom es pot esperar que es produeixi un sistema d'intercanvis equilibrat, en què cada cultura s'enriqueix a partir de les aportacions de les altres i, a la vegada, enriqueix les cultures veïnes a partir dels seus propis elements. Malauradament, quan les dimensions dels diferents nuclis són dispar, és més fàcil veure les influències anar des de les cultures majoritàries cap a les minoritàries. Aquestes últimes tindran dificultats per arribar al llindar del coneixement —i àdhuc del reconeixement— per part de les cultures amb més pes demogràfic. L'augment del volum i de la velocitat dels intercanvis consubstancial amb la multiplicitat de les formes d'intercanvi típics del moment actual accentuen, encara més, aquesta disparitat dels fluxos creuats d'idees i altres aportacions culturals:

“El debat de la globalització, a més de la seua manifesta dimensió econòmica, posa en evidència com les nostres societats es veuen afectades per paregudes influències de préstec i interacció cultural i com sovint aquestes esdevenen processos d’uniformització cultural.” (Lluch, 2005)

És en aquest sentit que podem parlar de cultures dominants i, en contraposició, de cultures dominades. Aquesta classificació no pot ser una reflexió sobre la força d’una cultura ni d’una hipotètica dinàmica que permetés a algunes exercir una influència superior a les veïnes; simplement, es tracta del fenomen matemàtic, gairebé estadístic, mitjançant el qual un grup humà nombrós i amb unes característiques culturals comunes pot tenir una influència preponderant sobre els costums d’altres grups propers però numèricament més escassos.

Ara bé, la correspondència entre una posició de predominança en altres països no sempre es correlaciona amb una posició semblant a Andorra. S’ha de tenir en compte que pot succeir que algunes cultures que tenen una posició dominant en altres territoris o espais geogràfics poden ser clarament minoritàries aquí. Potser el cas més il·lustratiu seria el de la cultura xinesa. Tot i ser una cultura àmpliament dominant dins els estats amb majoria ètnica xinesa, i àdhuc tenir una esfera d’influència cultural àmplia tant a l’orient del continent asiàtic com en altres països en què la comunitat xinesa té certa envergadura —com ara els Estats Units, Austràlia o França— no es pot dir que la cultura xinesa tingui una posició dominant a Andorra. L’antic ambaixador de l’Estat espanyol i autor de diversos obres sobre les relacions entre Europa i la Xina, Manuel Montobbio, va tenir ocasió de declarar que “encara desconexim molts aspectes de la seva cultura que ens ajudarien a fer un pas endavant en [les relacions entre la Xina i els estats europeus].” (*El Periòdic*, 2017) Malauradament, hem de constatar que el coneixement de la cultura xinesa entre la població andorrana és encara força baix, tot i que sens dubte ha millorat entre els més joves de la nostra societat.

A la vegada, el fet que una cultura tingui una posició de feblesa o àdhuc hagi estat objecte de discriminació al seu estat d’origen no impedeix que pugui tenir una importància marcada dins el context andorrà. Així, són conegudes les influències del dialecte oriental de la llengua catalana sobre el parlar modern del català a Andorra. De la mateixa manera, certes maneres de fer que són més pròpies de la costa catalana que de la muntanya, com ara la tendència a endarrerir l’hora del dinar, són fàcilment constatables en la praxi cultural del nostre país.

Per aquestes raons, possiblement haurem de precisar el concepte de cultures dominants o dominades anant més enllà de la seva importància numèrica a escala global i afegint el matís de la situació relativa als altres grups culturals dins d’una societat determinada, com podria ser la nostra.

Multiculturalisme o multiculturalitat?

Més enllà de la presència de diferents cultures que enriqueixen la societat del nostre país, ara ens cal fer una reflexió sobre com es reconeixen o de quina manera es vol cultivar aquesta riquesa potencial. Ja fa un lustre, en Francesc Rodríguez ens recordava la diferència entre la multiculturalitat i el multiculturalisme:

“Si bé la multiculturalitat s’ha d’entendre com una realitat fruit de les migracions i que significa l’existència en un lloc determinat de cultures distintes, el multiculturalisme és una de les diferents maneres que s’han adoptat per gestionar aquesta situació.” (Rodríguez, 2010) Es tracta, així, de distingir entre la mera constatació d’una situació sobrevinguda i la voluntat activa d’intervenir-hi. Aquesta distinció no és neutra, quan existeix una tendència a introduir en el debat polític si més no un reconeixement de l’existència d’una pluralitat d’origens ètnics i culturals dins una població donada. Referent a una societat pròpera: “Als anys setanta, la *multiculturalitat* havia esdevingut un dels integrants de la correcció política.” (Puig, 2017)

També ha estat així en la política andorrana dels anys recents, tot i que amb certs matisos. Durant els anys 1980 i 1990, les actuacions culturals que provenien d’entitats públiques i de les administracions incloïen activitats amb temàtica gairebé *folklorica*, com per exemple els intercanvis amb entitats geganteres i castellers dels Països Catalans o trobades de música i dansa amb la participació de grups provinents d’Itàlia, dels Balcans i d’estats de l’Europa de l’Est.

D’altra banda, es pot tenir la impressió que les activitats relacionades amb les cultures immigrants es reservaven al teixit associatiu intern d’aquests grups, com ara la basca (Euskal Etxea d’Andorra, 2001) o la gallega (Associació Cultural Casa de Galícia, 1998). En el període postconstitucional, però, semblaria que el desenvolupament de les relacions internacionals de l’Estat andorrà hagi promogut els intercanvis culturals organitzats ja des dels estaments oficials. En alguns casos, com Portugal, aquestes accions responen a una realitat tangible de la composició de la societat andorrana. En d’altres, com la Xina, la relació es torna més abstracta i, possiblement, respon a una voluntat activa de cada estat de fer conèixer la seva pròpia cultura dins el territori de l’altra.

Ara bé, cada estat té una voluntat natural a presentar els elements considerats com més avançats, o valorats com els més preuats de la seva cultura. La conseqüència natural és un filtre o un biaix conscient de la presentació que es fa davant de la comunitat internacional d’una cultura que es torna més acadèmica o més *oficial*, i alhora és menys popular. Amb aquesta afirmació, de cap manera es vol formular una crítica de les activitats de les administracions. Al contrari, el fet que un estat vulgui promoure la seva cultura fora de les seves fronteres tan sols es pot valorar positivament. Tot i això, incumbeix al receptor del missatge que es projecta de portes enfora —en certs moments, amb caràcter gairebé propagandístic— tenir present que la imatge oficial de la cultura pot no correspondre a la totalitat de la realitat cultural subjacent, ni a la seva riquesa intrínseca.

El fet que el reconeixement i la promoció cultural es fan sobretot en clau estatal planteja algun repte addicional. Concretament i pel que fa a un estat petit com ho és Andorra, queda clar que no disposa dels mitjans necessaris per mantenir un alt nivell d’intercanvis oficials amb la totalitat de les nacions representades dins la nostra població. Tot i que l’activitat del ministeri d’Exteriors ha estat intensa en el període postconstitucional, les dificultats materials o logístiques no sembla que hagin fet possible tots els intercanvis culturals desitjables, sobretot quan hi ha una gran distància geogràfica entremig. En aquest sentit, possiblement les diferents cultures de l’estat de Filipines han rebut menys atenció del que els

correspondria, tenint en compte la importància actual d'aquest sector dins de la població d'Andorra. De la mateixa manera, el recent augment de contactes amb els països de l'Amèrica Llatina no sembla que hagi arribat, encara, al terreny cultural. Sens dubte serà qüestió de temps.

Els reptes de la multiculturalitat al segle XXI

Durant la segona dècada del segle XXI el debat polític al voltant de la multiculturalitat s'ha plantejat a Europa com una dicotomia entre l'existència i el fet diferencial de grups culturals minoritaris en una societat i la seva assimilació dins el conjunt de la població.

"Multiculturalitat: consisteix en la convivència de diversos grups ètnics de manera que cada grup conserva la seva identitat (llengua, religió, costums,...). En els casos més extrems els membres de cada grup només es casen entre ells, viuen en barris segregats i els nens van a col·legi només amb altres nens de la seva pròpia ètnia." (Sató, 2018)

En aquest sentit, pot ser difícil reconciliar una certa concepció jacobina d'estat —fortament centralitzat i amb una població unificada— amb la presència de grups culturals molt diversos. La visió de l'estranger, des d'un cert enfocament administratiu o polític, té connotacions negatives de dificultats per controlar o tan sols per preveure el futur comportament d'aquests grups de la població. En altres termes, és difícil aconseguir que els estaments oficials —que pertanyen a les cultures dominants— reconeguin les cultures dominades, amb la qual cosa perllonguen així la seva tendència a mantenir-se en un estat de dominació, o eventual a desaparèixer.

Com és natural, les crisis recents d'immigració i dels refugiats polítics tan sols han arribat a agreujar les tensions subjacents:

"Molt abans de la crisi dels refugiats, una persona tan poc sospitosa de xenofòbia com Angela Merkel ja havia dit que 'la multiculturalitat [és un] concepte [que] ha fracassat, ha fracassat completament', i ara ha reblat el clau afirmant que 'la multiculturalitat porta a societats paral·leles i per tant a una vida falsa o a una farsa'." (Puig, 2017)

A més dels aspectes administratius, es pot interpretar aquesta visió com el resultat d'un conflicte entre certs valors culturals —sobretot el patriarcat i la posició subalterna de la dona, la manca de llibertat sexual o religiosa— que poden xocar de ple amb les concepcions d'una societat europea moderna, igualitària, i respectuosa amb les llibertats individuals. No es pot obviar que els possibles conflictes no només es plantegen en el pla cultural, sinó en d'altres com ara l'educació, i especialment fortament en el pla jurídic. Per aquesta raó, les seves solucions passaran, obligatòriament, per un ajustament d'una part i de l'altra per veure quins elements es poden acceptar o ajustar per acollir i reconèixer la diversitat de l'altre, però també quines manifestacions culturals xoquen massa directament contra els valors i els principis bàsics admesos amb caràcter general entre els ciutadans.

De moment, aquest problema no sembla que hagi produït excessives repercussions dins la societat andorrana, tot i que es produeix en llocs força propers a casa nostra. Per aquesta raó, ens convé tenir presents els possibles problemes i fer-hi una reflexió conjunta abans que sobrevinguin. Per sort, l'experiència del nostre país demostra que, en realitat, amb una mica d'obertura d'esperit i de tolerància —repetim, de part i d'altra de l'equació— resulta

relativament fàcil trobar una situació de convivència amb un mínim de tensions interculturals i un màxim d'intercanvis positius entre els diferents grups que promou la riquesa del conjunt de la societat.

Alan Ward i Koeck,
professor i doctor en Societat de la Informació i del Coneixement

Referències

- Departament d'Estadística (2019). Població per nacionalitats. Departament d'Estadística del Govern d'Andorra, dades de l'any 2019. URL: https://www.estadistica.ad/serveiestudis/web/banc_dades4.asp?lang=1&codi_tema=2&codi_divisio=2792&codi_sub_temes=8 (Data de consulta: 27.05.2020)
- El Periòdic* (2017). "Montobbio creu que falta diàleg amb la Xina". *El Periòdic d'Andorra*. 05.05.2017. URL: <https://www.elperiodic.ad/noticia/57761/montobbio-creu-que-falta-dialeg-amb-la-xina> (Data de consulta: 26.05.2020)
- LUCH, X. (2005). "Societat i multiculturalitat: una perspectiva educativa". *Cuadernos electrónicos de filosofía del derecho*, 12, 183-207. URL: <https://www.uv.es/cefd/12/lluch.pdf>
- RODRIGUEZ, F. (2010). "Multiculturalitat qüestionada". *El Periòdic d'Andorra*. 20.10.2010. <https://www.elperiodic.ad/opinio/article/6691/multiculturalitat-questionada> (Data de consulta: 26.05.2020)
- PUIG, M. (2017). "Els límits de la multiculturalitat". *Ara.cat*. 10.03.2017. URL: https://www.ara.cat/opinio/Miquel-Puig-limites-multiculturalitat_0_1757224298.html (Data de consulta: 27.05.2020)
- SATÓ, J. (2018). "Multiculturalitat o assimilació?" *Emporion*. <https://emporion.org/multiculturalitat-o-assimilacio/> (Data de consulta: 26.05.2020)